

Juraj Stirjević

O »ZAKONIMA« I ZAKONIMA DRUŠTVENOG ŽIVLJENJA

Vrlo je zanimljivo, a i poučno, kako se ljudi često rukovode pojmom *zakona* kad hoće održati neku svoju tezu o obličju čovjeka i o njegovoj čudi, a pogotovo o njegovu odnosu prema drugom čovjeku, to jest u pogledu na zajednički život u ljudskoj zajednici. Pri takvim i'aspravama ljudi se pozivaju na ove ili one filozofe, sociologe, ekonomiste, političare i ideologe ovakvih ili onakvih nazora koji da su postavili određene, čvrste i sigurne *zakone*, prema kojima se ima određivati i uređivati cjelokupan politički, društveni, ekonomski i kulturni život društvene zajednice. O tim *zakonima*, tvrdi se, ne može i ne smije uopće biti rasprave ni sumnje, nego ih valja prihvatiti kao istinu i činjenicu s nepobitnom *zakonskom* vrijednošću. Ovo, kako znamo, nije ostalo kod pustih akademskih rasprava, već je u mnogim dijelovima svijeta, na različite načine, prešlo na životnu praksu koja se jednostavno oblikovala i uredila prema odgovarajućim teoretskim postavkama. Ovo naše dvadeseto stoljeće bogato je primjerima takvih gledanja i naučavanja. Primjenjivači mnogobrojnih ideoloških *zakona* o društvenom i državnom uređenju znaju biti vrlo nepopustljivi i kruti i u svome naučavanju i u svojoj primjeni na život, jer, vele: mi ne ispovijedamo neku sumnjivu ideologiju i problematičnu praksu, nego se radi o nepobitnim *zakonima* čovjeka i njegova života s drugim čovjekom!

Kad je riječ o *zakonima* ili »zakonima«, kako hoćete, onda je, mislim, zanimljivo i poučno da bar malo pogledamo kako stvar stoji s njima i koliko oni žive u prijateljstvu i dobrim odnosima s tako bujnim, tekućim, uvijek novim i rastućim životom koji se zove nemirni, nezaustavljivi i neuhvatljivi čovjek.

Mrtva priroda je, čini se, najsigurnija u tom pogledu. Takozvani nzički zakoni izvan su svake rasprave. Fizika i kemija stoje na čvrstim temeljima, jer ono što tvrde, to mogu i dokazati svakog trenutka i na

svačiji zahtjev. Materija je vjerna svojim zakonima. Ona se pustila ot-Jfriti, »uloviti« i oblikovati. Svaki puta kada se k njoj vraćamo, nalazimo je u istome stanju u kakvom smo je ostavili. *Tijelo se topline širi* — u tom zakonu nema promjene ni danas, ni sutra. Dva atoma vodika i jedan kisika, to jest formula H₂O, nepobitna je činjenica. I svi ostali fizički i kemijski zakoni vrijede isto toliko koliko, recimo, u logici principa identiteta, ili princip isključenja trećega.

Ako se popnemo stupanj naviše, to jest ako iz fizike i kemije prijeđemo u biologiju, iz mrtve u živu prirodu, onda ćemo priznati da je tlo za zakone ovdje sklizavije i nesigurnije. Pravilnih zbivanja, naravno, ima, ali sve kao da se buni i ljuti: sve kao da se opire da stane u pravilo i propis. Sokovi, organi i živci ne vole zakone ni sheme, a kad ih baš moraju dopustiti, onda se pobrinu da ih poprate sa što više iznimaka i odstupanja... Ovoga »mrmljanja« i »rovarenja« protiv zakona, kategorizacija i klasifikacija, nalazimo i u botanici i u zoologiji, kod biljaka i životinja, ali kod ovih drugih mnogo više. U tom pogledu, to jest u nenaklonosti prema krutim pravilima i zakonima, životinja stoji nad biljkom koliko ova nad mrtvom prirodom.

Ako napravimo još jedan velik korak naprijed, pa iz životinjskog carstva pristupimo čovjeku, duševno-tjelesnom biću, onda smjesta vidičavamo bezbroj poteškoća i zapreka koje se pojavljuju na putu pri svakom pokušaju da na području bilo čovječjeg ustrojstva, bilo njegove ostale problematike postavimo sigurne definicije, okvire, obrasce i zakone. Istina, i ovdje ima pravilnih događanja, i ovdje je moguće ustanoviti neke manje ili više sigurne »regule«, ali kad se samo sjetimo one mudre narodne »Koliko ljudi toliko čudi...«, onda kao da nas muka hvata kod svakog našeg ustanovljenja i shematiziranja. Koje li odvažnosti i smjelosti kad u ljudsku dušu, u tu živu vatru, bujni vodoskok i olujni vihor, u tu plimama i oseka bogatu i burnu oceansku površinu, dolazimo s olovkom u ruci da nešto ustanovimo i zabilježimo...! Tko će odrediti točan doseg živog plamena, bučnog vira i valova? Kako označiti mjeru onome što sad gromko buči, a sad tiho šuti? Tko će zabilježiti stupanj žive u termometru, kad ona nikad ne miruje? Tko će nešto sigurno reći o onome što nikada *nije*, nego je uvijek u *toku* i *bivanju*? Čovjek je upravo takav: on je vatra i bujica, plamen i vir, bura i oluja, tišina i buka, plima i oseka, mir i orkan...

Podimo još korak naprijed! Nemojmo uzeti čovjeka odijeljenog i osamljenog, ostavimo ga kao *osobu*, a gledajmo ga kao kulturnu *ličnost*, odnosno *društveno biće*! Promatrajmo ga u odnosu s drugim čovjekom! Sjetimo se raznovrsnih njegovih djelatnosti! A kad se svega toga sjetimo, to jest kad skupimo stotine, tisuće, milijune i milijarde tih tako raznolikih ljudi, onda dobijemo sliku onog zamršenog klupka koje se zove *društvo*! Konglomerat i mozaik! Stanica na kojoj se križaju vlakovi svih mogućih smjerova, brzina i rasporeda... Ljudi se mrže i ljube, pomažu i odmažu, privlače i odbijaju. Ljudi su primitivni i kulturni. Vjernici i nevjernici. Oni su geniji i talenti, imbecili i luđaci. Rade iz ljubavi i svijesti, iz dužnosti i straha, iz nadahnuća i pohlepe za novcem. Rezultati radinosti su tako nesigurni jer, eno, na dva mjesta sve je isto, a ipak sve je ispalo potpuno drukčije i različito. I obratno: dvije različite okolnosti dale su ipak isti rezultat jer je u jednom i u

drugom slučaju onaj *osobni* činilac nadjačao onaj vanjski, *objektivni* moment. A na drugom opet mjestu one stvarne prilike i neprilike sapele su i najbolje osobne snage. Pojedinačni interesi i računi sudaraju se s onim općim. Sloboda dolazi u okršaj s propisom i stegom. Predviđeno se ne ostvaruje, ili ostvareno premašuje sve proračune i predviđanja. Bori se tjelesno i duhovno. Gospodarski se problemi sudaraju s idealima i postavljenim ciljevima. Svojom poticajnošću i vrućom voljom, svojom zagrijanošću i oduševljenjem za posao čovjek premašuje svako predviđanje i računanje, a sutra opet svojom tromošću i bezvoljnošću ne ostvaruje ni ono najmanje i najnužnije. Nadodajmo tome, i svemu ostalome, povijesne prilike i neprilike, zemljopisne i klimatske okolnosti, prirodne blagodati i nedaće, ulogu jakih ličnosti i vođa, a ne zaboravimo ni na ulogu vjere i praznovjerja, metafizike i svega onoga što iz nje proizlazi — onda ćemo imati pravu sliku one strašno velike odvažnosti koja bi htjela društvu, tome vrzinom kolu, tom vihoru i zamršenom klupku, odrediti krute zakone bivanja i zbivanja!

Doista, što se život više penje, to je bujniji i hirovitiji, to je neznodni i neprikladniji za uklapanje u zakon i pravilo. Ponovimo i sažmimo: *"tvar je najpodložnija zakonima, biljka nešto manje, životinja daleko manje, čovjek još manje, a društveni život najmanje!* Ako bismo te misli izrazili rječnikom pojedinih znanosti, onda je redosljed, s obzirom na njihov »afinitet« prema zakonima, slijedeći: *fizika, kemija, botanika, zoologija, psihologija i sociologija.* Da, u sociologiji, u znanosti o društvu, postoji najmanja sigurnost da se postavi neki trajni i sigurni zakon! O društvenom zbivanju postoje različite teze, više ili manje vjerojatne, ali su one daleko od toga da bi vrijedile kao što vrijede fizički zakoni. Te teze, kakve bile da bile, nisu nikad na štetu jer vode raščišćavanju i bistrenju pojmova, ali onog trenutka kad ih netko proglaši *zakonima i dogmarna*, prema kojima se ima urediti cjelokupan društveni život — toga trenutka one mogu izazvati opasne i sudbonosne posljedice.

Mi imamo, naime, pravo da, na primjer i onima koji to ne shvaćaju damo električno svjetlo mjesto petrolejke; imamo pravo upotrijebiti penicilin i na bolesnicima koji taj lijek neće i ne žele. Moralno pravo na našoj je strani i onda kad prinudno uvodimo u primitivno i zaostalo društvo razne tehničke, prosvjetne ili zdravstvene mjere. A imamo pravo na to jer elektrika, penicilin i razni tehnički izumi zaista spadaju u znanstvena otkrića o kojima ne može i ne smije uopće biti rasprave ni svađe. Ali da li društvo živi po ovakvim ili onakvim zakonima i »zakonima«, to je samo *jedna rasprava* koja traje otkad je čovjeka i koja će trajati dok ga bude, pa ne bi bilo drugo nego nasilje kad se jedno od tih i takvih bilo čijih shvaćanja i mišljenja proglašava pravilom i zakonom, kojemu se moraju svi članovi dotičnoga društva pokoravati! Takvi »zakoni« nisu ništa drugo nego etiketa za samovolju pojedinaca ili većih i manjih skupina.

Zanimljivo je pri tome sjetiti se još jedne proturječnosti. Neke, naime, filozofije i ideologije, koje vole ispovijedati takve nepobitne »zakone« društvenog života i razvitka, postaju nedosljedne i nevjerne samima sebi. Dok na jednoj strani naveliko govore kako sve mora biti na praksi, pokusu i iskustvu, dotle se, evo, u znanosti o društvu rukovode

»zakonima« koji su vrlo sumnjivi i koji se ne daju ničim dokazati, nego su, hoćeš-nećeš, stvar vjerovanja, to jest stvar — metafizike, iako su zastupnici takvih misli jako osjetljivi i ljubomorni da ne bi, zaboga, prešli granice fizike ...

Nego, nakon takvih i sličnih razmišljanja javlja se pitanje: što i kako onda s društvenim životom? Hoćemo li prekrižiti ruke i prepustiti ga sebi samome, s pomirenjem da ništa određenije ne znamo reći ni učiniti u onoj bujici koja se zove zajedničko bivanje i življenje?

Kažimo odmah da situacija nije ipak tako crna, jer se čovjek i u privatnom i javnom životu uvijek umije snaći i upriličiti svoj život onako kako je u velikom izboru *ipak* najbolje i najpravednije. Bila bi tragična sudbina i čovjeka i čovječanstva kad tako ne bi bilo!

A čime se to čovjek rukovodi i ravna? Što je prihvatio kao, ako ne uvijek najbolje, a ono kao najpravednije rješenje? Kako se valja vladati i čega se moramo pridržavati kad nismo sami, nego su i drugi pokraj nas, drugi tako od nas u svemu i svačemu različiti?

Ovdje je odgovor potpuno čist i jasan, odgovor o kojem uopće ne bi smjelo biti rasprave! Taj odgovor glasi: Bit će i treba da bude onako kako *većina* hoće, želi i odluči. Nitko ne tvrdi i ne vjeruje da je ono što hoće većina — najbolje; nitko ne pomišlja da je to nepogrešivo, ali, htjeli mi ili ne, to je od svih mogućih još uvijek *najmanja* pogreška! I to je u građevini s mnoštvom hodnika jedini izlaz! Tako se čovjek ponaša u svom svakodnevnom životu, takav je i onda kad je riječ o življenju u velikim društvenim zajednicama. Ako je na okupu pet-šest, ili deset-petnaest ljudi, i ako se ima odlučiti hoće li se ovo ili ono, treba li učiniti ovako ili onako, mora li se krenuti onim ili ovim putem —• onda ljudi ne znaju, neće i ne umiju ništa drugo nego ono što *većina* od prisutnih hoće, želi i odluči! Ona manjina se mora pokoriti i krenuti putem onih kojih je više. *Što više, to bolje!*

Ovaj jedini izlaz, to jedino rješenje, čovjek je iz svog svakodnevnog, obiteljskog, susjedskog, seoskog, gradskog, prijateljskog i kolegijalnog života prenio i na oblike šireg društvenog, narodnog i državnog života. Da, ta znamenita riječ *većina* nije zastarjela i nikada neće zastarjeti, nego je zauvijek ostala i zauvijek će ostati suvremena, moderna i napredna. Povijest i sadašnjost nam to potvrđuju. Zar je malen broj onih država, i društvenih uređenja u njima, koji se rukovode principom i načelom *većine*”? A znate li koji je najbolji i najsigurniji znak da je ta *većina*, od svih mogućnosti, od svih putova i inačica, ipak ono najbolje i najpravednije, to jest od svih pogrešaka najmanje pogrešna? Najbolji dokaz leži u tome što se i oni državnici i ideolozi koji su predstavnici od nekih prije spomenutih *zakona* ipak u prvom redu pozivaju na *većinu* koja da ih hoće i podržava u određenom društvenom življenju i uređenju! Govore da primjenjuju određene *zakone*, a ipak vruće žele reći da tako, kako oni govore i čine, misli i velika *većina* onih kojima vladaju i upravljaju! A takve upravljače bismo mogli zapravo zapitati: Kada znate i vjerujete da primjenjujete *zakone* društvenog razvitka, što vas je još briga kako drugi o tome misle? Zar ćemo *zakone* stavljati na glasanje? Zar ćemo stavljati na izbore i glasanje zakon: svako tijelo uronjeno u tekućinu izgubi onoliko od svoje težine koliko važe istis-

ñuta voda? Hoću, naime, kazati kako i oni koji tako zagrijano zastupaju *zakone* o društvenom životu i razvitku, u stvari ni sami u to čvrsto ne vjeruju pa stoga potvrdu za svoje ponašanje i naučavanje traže u mnogo sigurnijem mjerilu i pokazatelju, a to je ustanova i nadležnost koja se zove *vecinal*

Mislim da se mogu naći i još neki sigurni stupovi, na koje se možemo osloniti kad nam je na pameti zdravo, pošteno i napredno društvo. Spomenuo bih ovdje samo dva takva i čvrsta oslonca, mjerila i putokaza. Na prvo bih mjesto postavio onaj pojam *velikoga čovjeka!* Da, veliki ljudi su ono isto tako veliko i mudro rješenje, o kojem se mora i te kako voditi računa. Veliki čovjek je u stanju osjetiti puis vremena i potreba određene povijesne situacije i sredine, te krenuti, učiniti i poduzeti baš ono što je jedino poželjno, potrebno i moguće. Veliki čovjek je izraz ako ne cjelokupnosti i stopostotnosti, a ono uvijek on je riječ jedne goleme *većine!* Veliki je čovjek kroz povijest pokazao svoju iskaznicu i dokazao svoju upravo misijsku, spasiteljsku i preporoditeljsku ulogu. Ono što golema *većina* treba, hoće i želi, ali ne zna to jasno izraziti i oblikovati, to će u njezino ime vjerno, pošteno i pravedno izraziti i učiniti *veliki čovjek!* On je rođen da u ime drugih misli, radi i probija korisne nove putove. On je misao, doživljaj i čin drugih. On naslućuje, predviđa i ostvaruje. Dar je i poklon svome vremenu i narodu. Blago sredini koja ga ima, blago narodu koji je vođen jednom takvom rukom!

I povijest i sadašnjost jasno su pokazale i objasnile tko je i što je to *veliki čovjek*, koja ga svojstva rese i po čemu se prepoznaje, pa je sasvim suvišno i nepotrebno ovdje ulaziti u raščlanjivanje i opisivanje takvoga lika. A iz istih je razloga i nepotrebno ponavljati i upozoravati kako je pojam *velikog čovjeka* toliko oskrvnjen, obeščaćen i zloupotrebljavan, i to primjerima onih mnogobrojnih koji su se iz niskih poriva okitili najsajnijim plastom i imenom! Zna se, velim, prilično jasno i točno, što je to *veliki čovjek* (ta velika rjetkost i izuzetnost) i po čemu ga možemo prepoznati, pa je pametnom i poštenom čovjeku o tome suvišno glavu razbijati.

Osim te dvije sigurnosti, osim ta dva divna zlatnika, *većine i velikog čovjeka*, oslonio bih se i na još nešto kad bih bio »zadužen« za brigu nad nekim društvom, a pogotovo kad bih bio odgovoran za njegovo djelovanje. A ta treća trajno vrijedna novčanica, kojom bi se poslužio, ta treća misao koja bi me tješila, poučavala, savjetovala i spašavala, to je ona *narodna filozofija*, izražena u brojnim poslovicama, mudrim izrekama i aforizmima! To uvijek vrijedno i nepogrešivo mudroslovlje, osnovano na tisućljetnome životnom iskustvu, predstavlja za svakoga riznicu savjeta, opomena i pouke. Baš kada je riječ o društvu, o njegovoj zdravlju i njegovoj bolesti, onda o svemu tome postoje utvrđena, potvrđena i sasvim sigurna pravila, koja su isto toliko čvrsta i sigurna, kao i ovdje spominjani fizikalni i prirodni zakoni. Lijepo su nam i mudro naši šukundjedovi zabilježili i kazali što i kako valja misliti o sili i dobrovoljnosti; o osveti i opraštanju; o radu za sebe i o radu s drugima za druge; o štednji i rasipnosti; o snošljivosti te nacionalnoj i vjerskoj zagriženosti; o nevjeri i vjeri u Boga; o novcu i drugim materijalnim i etičkim vrijednostima; o ovom i onom vladanju i ponaša-

liju . . . Tko nam je onda kriv da se ne znamo ili nećemo da poslužimo ovom u svakom narodu prisutnom pravom Biblijom mudrosti, savjeta i pouke! Oslonac na nju isto je tako čvrst i siguran kao i onaj na fizikalni i kemijski zakon! Blago vođi, upravljaču i zakonodavcu koji se rukovodi politikom i ideologijom mudrih sentecija i poslovice, pred kojima se mogu sakriti sve psihologije, filozofije, ekonomije i politike! Kad bismo se više držali tih vjekovima ovjerovljenih zakona, manje bi nam trebali kojekakvi »zakoni«!